

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף י

(בעמ' הקודם)

אמר רבי חנינא: אם אחרי שעברו ארבע מאות שנה לחורבן הבית, יבוא אדם ויציע לך לקנות שדה ששווה אלף דינר, שימכור לך רק בדינר אחד, אל תקנה ממנו כי וודאי שבשנה זו יהא כבר הגאולה, ויחזרו לנחלת האבות.

במתניתא תנא: ובברייתא שנינו כן בנוסח קצת אחר, שאם יציעו לך לקנות שדה אחרי ארבעת אלפים ומאתים ושלשים ואחת שנה לבריאת העולם, [שזה ארבע מאות ושלש שנים לחורבן הבית] שדה ששווה אלף דינרים בדינר אחד, אל תקנה ממנו.

מאי בינייהו: והנפקא מינה בין דברי הברייתא למאמר של רבי חנינא, הוא שהברייתא מוסיפה שלוש שנים.

*

ההוא שטרא, דהוה כתיב ביה שית שנין יתירתא: היה שטר שהיה כתוב בו תאריך עם שש שנים מיותרות, כגון שבא לפנינו היום, בשנת חמש מאות למלכות יון, והיה כתוב בו שנת חמש מאות ושש שנה. סברו חכמים לומר שזה שטר מאוחר, ושטר מאוחר כשר, אלא שלא גובים בו רק מהתאריך שכתוב בשטר.

אמר רב נחמן: שלא מסתבר לומר שהמלווה מחל על שיעבודו במשך שש שנים. אלא ודאי שזה שטר מדויק ואלו הם שש השנים המיותרות, הם שש השנים שמלכו היונים בעולם, שאנחנו לא מחשיבים אותם במנין השנים ממלכות יון, ויש סופרים שמחשיבים אותם, והסופר הזה כתב לפי אותם שנים, ובאמת הוא שטר עם התאריך הנכון. וכמבואר בברייתא שרבי יוסי אומר שש שנים מלכו היונים בעולם, ואחר כך פשטה מלכותן בכל העולם כולו.

קושיא: מתקיף לה רב אחא בר יעקב: מנין לומר שאנו מונים למלכות יון, אולי אנו מונים ליציאת מצרים, ומדלגים אלף שנים, וכותבים לזמן האלף הנוכחי, ובאמת הוא שטר מאוחר.

תירוץ: אמר רב נחמן: קיימא לן שבגולה אנו מונים רק למלכי יון בלבד.

הוא סבר דחויי קא מדחי ליה נפק דק ואשכח: רב אחא בר יעקב סבר בתחילה שרב נחמן דוחה אותו בדחיה בעלמא, ולכך יצא וחיפש ומצא שבברייתא מבואר כדברי רב נחמן, שכתוב במפורש שבגולה אין מונין אלא למלכי יונים בלבד.

אמר רבינא מתניתין נמי דיקא: רבינא הוסיף שיש גם משנה שמוכח ממנה כדברי רב נחמן. שכתוב במסכת ראש השנה, שבא' ניסן הוא ראש השנה למלכים, וביארנו שם שלאיזה צורך נאמר במשנה שבא' ניסן הוא ראש השנה למלכים, וביאר רב חסדא שלצורך שטרות. דהיינו שאם באמצע השנה קם מלך חדש, היו מונים לו את השנה שהתחיל למלוך לשנה שלימה, וביום אחד בניסן שלאחריו, מונים כיום הראשון לשנתו השניה. ועוד שנינו שם שבא' בתשרי הוא ראש השנה לשנים, וביאר שם רב חסדא שהכוונה לשנים היינו לשטרות. וקשה לפי רב חסדא אנו אומרים שגם א' בניסן הוא ראש השנה לשטרות וגם א' בתשרי. והגמ' תירצה שלמלכי ישראל אנו מונים מניסן, ואילו למלכי הגויים אנו מונים מתשרי. ומסיים רבינא שאנו בני הגולה נוהגים למנות מתשרי, וכמנין מלכי הגויים, ואין לנו מלכות אחרת שחשבונו תואם את חשבוננו אלא מלכות יון, ואם נאמר שאנו מונים ליציאת מצרים, הרי היינו צריכים למנות מחודש ניסן, ומוכח כדברי רב נחמן, שמונים למלכי יון.

למדנו במשנה- ויום גנוסיא של מלכיהם: (= המשנה מונה ימי אידיהן של העובדי כוכבים, ואחד מהם הוא יום גנוסיא של מלכיהם)

מאי ויום גנוסיא של מלכיהם: ביאר רב יהודה שהוא יום שהעמידו עובדי כוכבים את מלכם.

קושיא: והתניא, יום גינוסיא. ויום שמעמידין בו את מלכם: רואים שהברייתא מונים אותם כשני ימים נפרדים.

תירוץ: לא קשיא, הא ידידיה הא דבריה: במשנה מדובר ביום שהעמידו את המלך בעצמו. ואילו בברייתא מדובר ביום שהעמידו את בן המלך בחיי אביו להחזיקו במלוכה, שאז שמח אביו המלך, ועושה אותו ליום איד.

קושיא: ומי מוקמי מלכא בר מלכא: האם הרומאים מעמידים בן למלך במקום אביו, והרי אצלם אין המלוכות בירושה, וכמו שביאר רב יוסף שהנביא עובדיה אמר על בני אדום "הנה קטן נתתיך בגוים, בזוי אתה מאוד", ולמדו מכאן שאין מושיבים מלך בן מלך.

תירוץ: אלא, מאי יום גינוסיא: יום הלידה של המלך, והוא להם יום איד.

קושיא: והתניא יום גינוסיא, ויום הלידה: ואם כן מוכח שיום גינוסיא, אינו יום הלידה, שהרי כתוב גם יום גינוסיא וגם יום הלידה.

תירוץ: לא קשיא. הא ידידיה הא דבריה: יום גינוסיא, הוא יום הלידה של המלך, ויום הלידה, הוא יום הלידה של בן המלך.

קושיא: והתניא יום גינוסיא שלו יום גינוסיא של בנו ויום הלידה שלו ויום הלידה של בנו: והרי למדנו בברייתא גם את יום הלידה שלו וגם את יום הלידה של בנו. ואם כן חוזרת השאלה, מהו יום גינוסיא.

תירוץ סופי: אלא מאי יום גינוסיא יום שמעמידין בו מלכא ולא קשיא הא ידידיה הא דבריה ואי קשיא לך דלא מוקמי מלכא בר מלכא ע"י שאלה מוקמי אלא מאי יום גינוסיא יום שמעמידין בו מלכא ולא קשיא הא ידידיה הא דבריה ואי קשיא לך דלא מוקמי מלכא בר מלכא ע"י שאלה מוקמי: מסקנת הגמרא שבאמת יש יום גינוסיא שהוא יום שמעמידים בו את מלכא. ויש יום גינוסיא של בנו, שהוא יום שהעמידו בו את בן המלך, ומה שהקשינו שאין מעמידים הרומאים מלך בן מלך, אם היו מתייעצים ושואלים ברשות השרים, היו יכולים להעמיד גם בן במקום אביו. ואף היתה מציאות כזאת, שאסור היה בנו של אנטונינוס, ומלך במקום אביו ברשות השרים.

*

הגמרא מאריכה לספר עובדות על אנטונינוס, ועל קשריו המיוחדים עם רבי. והתוס' מביאים מדרש שכשנולד רבי גזרו הרומאים שלא למול, ואביו רבן שמעון בן גמליאל ואמו מלו אותו.

והלשין עליהם הגמון אחד. שלח הקיסר וציווה להביא לפניו את רבי עם אמו לבדוק אם מלו אותו. והחליפתו אמו עם אנטונינוס, ואמו של רבי הניקה את אנטונינוס, והביאה אותו אל הקיסר וראהו [את אנטונינוס] שהוא ערל ופטרו אותם לשלום. אמר ההגמון המלשין, אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקב"ה עושה להם נסים בכל עת ובטלו הגזירה. והמדרש לומד מכך, שהחלב שינק אנטונינוס טיהר אותו.

אמר ליה אנטונינוס לרבי: אנטונינוס שהיה ידיד של רבי יהודה הנשיא, ביקש מרבי עצה שרצונו לעשות שני דברים, א. שבנו אסוירוס ימלוך תחתיו, ב. ושהעיר טבריה תהיה בת חורין מלשם מס. אלא שידע שאם יבקש משרי רומי שני דברים אלו, יעשו רק אחד מהם, ולא את שניהם, ולכך התייעץ עם רבי, איזה בקשה מהם יבקש.

אייתי גברא ארכביה אחכריה ויהב ליה יונה לעילאי [בידיה] וא"ל לתתאה אימר לעילא דלמפרח מן ידיה יונה: רבי לא ענה לו דברים מפורשים, אלא ברמזים, על ידי כך שרבי הביא אדם, והרכיבו על חבירו, ונתן לו לאדם הרוכב יונה בידו, ואמר לאדם שהרכיב שיאמר לאדם הרוכב שיפריח את היונה מידיו. ואנטונינוס הבין שנתכוין לרמוז לו בזה שיבקש רק על מלוכת בנו, ואחרי כן יבקש מבנו שיפטור את העיר טבריה מהמס.

אמר ליה מצערין לי חשובי [רומאי]: עוד התייעץ אנטונינוס עם רבי, שחשובי רומי מצערים אותו. והכניסו רבי לגינה, וכל יום עקר לו בפניו צנון מערוגה. והבין אנטונינוס שנתכוין לרמוז לו שבכל יום יהרוג שר אחד מחשובי רומי, ולא יהרוג כמה ביחד, שאז ילחמו בו.

שאלה: ולימא ליה מימר [בהדיא]: מדוע רבי לא ענה לו בפירוש, והיה צריך לעשות מעשים לרמוז לו.

תשובה: אמר שמעי [בן] חשובי רומי, ומצערי ליה: אם ישמעו חשובי רומי שיעצתי כך לאנטונינוס, הם יצערו אותי.

שאלה: ולימא ליה בלחש: שיאמר לו בלחש באופן שחשובי רומי לא ישמעו.

תשובה: משום דכתיב "כי עוף השמים יוליך את הקול": שיש חשש שיהא מי שישמע, ויספר לאחרים עד שיגיע לחשובי רומי.

הוה ליה ההוא ברתא, דשמה גירא: היתה לו בת ששמה גירא שזינתה, וסיפר לרבי ברמז על ידי ששלח לו אנטונינוס מין עשב, ושמו גרגירא, והבין רבי שרמז לו על ביתו שזינתה. ולכך שלח לו רבי לאנטונינוס מין ירק ושמו כוסברתא, ונתכוין לרמוז לו כוס דהיינו שחוט, ברתא דהיינו הבת. כלומר, תהרוג אותה. ואנטונינוס החזיר לרבי מין ירק ושמו כרת. כלומר, שאם אהרוג אותה, יכרת זרעי. ושוב שלח לו רבי ירק ששמו חסה, לרמוז לו אכן כדאי שתחוס עליה.

כל יומא הוה שדר ליה דהבא פריכא, במטראתא, וחיטי אפומייהו: אנטונינוס שלח כל יום חתיכות זהב לרבי בתוך שקים שבפיהם היה חיטים, כדי שאם יבדקו, יראו את החטים, ולא את הזהב. והיה אומר לאנשיו תוליוכו את שקי החטים לרבי.

אמר [ליה רבי] לא צריכנא: איני צריך לזהב, כיון שיש לי הרבה זהב.

אמר ליהו למאן דבתרך: אמר לו אנטונינוס שעכ"פ שהזהב יהיה ליורשיך, והם יתנוהו ליורשיהם שיבואו אחריהם, ויוכלו לתת את הזהב למלכי רומי שיבואו אחרי.

הוה ליה, ההיא נקרתא דהוה עיילא מביתיה לבית רבי: היה לאנטונינוס מערה שהיתה מגיעה עד לביתו של רבי, כדי שיוכל אנטונינוס לבוא לרבי בהחבא ללמוד תורה, בלא שידעו מכך שאר האנשים. ובכל יום שבא לבית רבי היה מביא איתו שני עבדים ללוותו ולשמרו, ועבד אחד היה הורג אותו על פתח בית רבי, ואת העבד השני, היה הורג על פתח ביתו, בחזרתו.

אמר ליה בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך: אנטונינוס ביקש מרבי שלא יהא שום אדם כשהוא מגיע אליו ללמוד. ויום אחד כשהגיע אנטונינוס מצא שרבי חנינא בר חמא יושב לפני רבי. אמר לו אנטונינוס, והרי ביקשתי ממך, שכשאני מגיע אליך שלא יהא שום אדם איתך. ורבי ענה לו שאכן אין זה אדם אלא מלאך.

אמר ליה לימא ליה לההוא עבדא דגני אבכא דקאים וליתי: אנטונינוס אמר לרבי חנינא, שילך ויאמר לעבד ששומר בחוץ שיקום ויבא. וכשיצא רבי חנינא לקרוא לו, ראה שהוא הרוג. והסתפק רבי חנינא מה לעשות שהרי אם שלחו אותו בשליחות אין משיבים על הקלקלה לומר דבר רע, ואיך הוא יאמר שהעבד הרוג. ואם אעזבנו ולא יחזור למלך הוי זילזול במלוכה, שלא קיימתי בקשת המלך. ולכך ביקש על העבד ההרוג רחמים והקים אותו לתחיה, ושלחו לפני אנטונינוס.

אמר ידענא, שזוטי דאית בכו מחיה מתים: אמר אנטונינוס לרבי, בראותו את עבדו שהחיה רבי חנינא אני יודע שאפילו התלמיד הקטן שבכם יכול להחיות מתים, אך בכל זאת אני מבקש שכשאני מגיע אליך לא ימצא אף אדם לפניך.

כל יומא הוה משמש לרבי: כל יום שבא אנטונינוס לרבי, היה משמש את רבי באכילה ושתייה. וכן כשרצה רבי לעלות על מטתו, היה אנטונינוס מתכופף לפני המטה, ואומר לרבי שיעלה עליו כדי לעלות על המיטה. ואמר לו רבי שאין דרך ארץ, לזלזל כך במלכות. וענה לו אנטונינוס הלואי ששימו אותי להיות מצע תחתך לעולם הבא.

אמר ליה אתינא לעלמא דאתי: אנטונינוס שאל את רבי האם יזכה לעולם הבא, ואמר לו רבי שאכן יזכה לעולם הבא. ואף שכתוב "לא יהיה שריד לבית עשו" ועשיו הם הרומאים. הכוונה רק למי שעושה מעשה עשיו, אבל אנטונינוס כיון שלא עשה מעשה עשיו, יזכה לעולם הבא. ומה שכתוב בפסוק "שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה" יש לדייק שכתוב מלכיה ולא כל מלכיה, וכן כתוב וכל נשיאיה ולא כל שריה.

תניא נמי הכי: "מלכיה" ולא כל מלכיה. למעט אנטונינוס בן אסורוס, שהוא לא יפול לגיהנם "כל נשיאיה" ולא כל שריה. למעט לקטיעה בר שלום, כמו שמבואר בהמשך.

קטיעא בר שלום מאי היא: מה היה עם קטיעא בר שלום שזכה לעולם הבא.

דההוא קיסרא דהוה סני ליהודאי: שהיה קיסר אחד ממלכי רומי, שהיה שונא את היהודים. והמשיל אותו קיסר משל לחשובי מלכות רומי, מה נעשה למי שעלה ריקבון של בשר ברגלו, האם יחתוך את הבשר ויחיה, או שאולי יניחנה ויצטער. וכוונתו היתה על היהודים, האם להשמידם חס וחלילה. ואמרו לו חשובי רומי שודאי שיקטענה, ויחיה. ואמר להם קטיעה בר שלום שהיה מחשובי רומי, שלא כדאי להשמידם משתי סיבות, האחת שהרי אין יכולת להשמיד את כולם, שהרי כתוב "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם". וכוונת הנביא לומר שכמו שאי אפשר לעולם להתקיים בלא רוחות, שאם לא יהיו רוחות יתרבו ההבל והחמימות, כך אי אפשר לעולם להתקיים בלי ישראל. וסיבה שניה שאם נכלה את כל ישראל יקראו לנו מלכות קוטעת, דהיינו מלכות רצחנית.

אמר ליה מימר שפיר קאמרת: אמר הקיסר לקטיעה בר שלום, אמנם אמרת דברים נכונים. אבל כל מי שמנצח את המלך ומשתיקו בדברים ומבייש בכך את המלך, משליכים אותו לבית מלא עפר.

כד הוה נקטין ליה ואזלין: כשתפסוהו לקטיעא בר שלום להוליכו למיתה, אמרה לו אשה חשובה רומית, אוי לה לספינה שהולכת בלא לשלם מכס. והתכוונה לומר לו, כיון שאתה נהרג בגלל היהודים, חבל, שלא מלתה את עצמך [והוא בדמיון נתנית מכס לה'] כדי שתקבל חלק לעולם הבא עם בני ישראל. וכששמע זאת קטיעא בר שלום הפיל עצמו על ראש ערלתו וחתכה בשיניו, ואמר עכשיו נתתי את תשלום המכס לה', ואוכל להיכנס לגן עדן.

כי קא שדו ליה: וכשהשליכוהו למיתה אמר קטיעה בר שלום הריני מצווה את כל נכסי לרבי עקיבא וחביריו.

יצא רבי עקיבא ודרש: רבי עקיבא דרש מהפסוק כיצד להתחלק בנכסים עם חבריו, שהרי כתוב בלחם הפנים "והיתה לאהרן ובניו", דהיינו שאת הלחם יחלקו ביניהם אהרן ובניו, וחכמים דרשו מחצה לאהרן, ומחצה לבניו. וכך גם יש לפרש את דברי קטיעא בר שלום שאמר שנכסיו יהיו לרבי עקיבא וחביריו דהיינו מחצה לרבי עקיבא ומחצה לחביריו.

יצתה בת קול ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא: וכששמע זאת רבי בכה ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת. וכן יש קונה עולמו בכמה שנים, והוא אנטונינוס ששימש את רבי. וכן השר ששמו אדרכן, ששימש את רב.

כי שכיב אנטונינוס: כשמת אנטונינוס אמר רבי בצער שנתפרדה החבילה, וכן כשמת אדרכן, אמר רב שנתפרדה החבילה.